

O viziune asupra poeziei lui Păunescu

Alma-Ioana MATEIU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

alma.ioana@yahoo.com

Abstract: This present paper is a fragment of a more elaborated study which treats the poetic work of Adrian Păunescu, which is still an unexploited field, although full of resources. The skepticism with which it is viewed, due to the political regime in which the author created, still left enough room for interpretation. Through this paper we tried to detach from the preconceived ideas on this subject and to look critically, from a stylistic point of view, at some of his writings, those that fit into the lyrical genre and into the theme of love. Our research began with the documentation of the author's biography, then with his bibliography, and finally with the related critical references. Being not only a complex personality, but also a prolific writer, the sources, both primary and secondary, are quite extensive. We aim to interpret a big part of his poetry through primordial elements and get some conclusions.

Keywords: *Adrian Păunescu, poetry, stylistics, contemporary poetry, the lyrical genre, love as a theme, interpretation through primordial elements.*

*Motto: „Și totuși există iubire!”
(Adrian Păunescu)*

Prezentul articol are la bază lucrarea de licență cu titlul *Adrian Păunescu – lirica de dragoste. Studiu stilistic* (Gavril-Ursache 2016) susținută în anul 2016. Mai exact, în lucrare am analizat din punct de vedere stilistic poeziile de dragoste scrise de Adrian Păunescu cu ajutorul poeziciei elementelor, după modelul Lăcrămioarei Solomon (Solomon 2008). Teza am structurat-o în trei mari capitole: I. Etapele creației, II. Teme și motive și, în cele din urmă, III. Poetica elementelor.

În primul capitol am conchis că în creația lui Adrian Păunescu sunt trei etape principale și anume: etapa de tinerețe, cuprinsă între anii 1965 și 1971 alcătuită din trei volume de poezii, etapă care cuprinde primele trei volume ale autorului ce sunt caracterizate de modernitate, de o dexteritate prozodică ce promite mult încă de la debut și mai ales de un stil propriu, original. Acest stil propriu se poate defini prin pantagruelism și grandoare, prin necesitatea unui auditoriu și prin amestecul de genuri literare. Cea de-a doua etapă este cuprinsă între anii 1971 și 1989 și cuprinde 14 volume de poezii. Această perioadă propune o nouă viziune în opera păunesciană, caracterizată de un subconștient colectiv și un ton grav, abordând marile probleme ale epocii sale, indiferent de

natura lor. Cea de-a treia etapă și ultima este la rându-i împărțită în două etape secundare. Prima începe odată cu revoluția de la 1989 și se încheie în proximitatea anului 2000, iar cea de-a doua ține din anul 2000 până la decesul autorului, în 2010. Aceste două decenii de creație sunt o perioadă de maturitate din toate punctele de vedere, autorul ajungând la vârsta a treia și deprinzând o vastă experiență a scrisului. Poeziile publicate în această perioadă sunt rodul unor teze anunțate anterior. Lipsa cenzurii îl face pe autor să scrie într-un amestec inform, fără o omogenitate vizibilă. Etapele creației păunesciene, diferite ca durată și număr de volume publicate, au, totuși, în comun, stilul, tonul și tematica. În cel de-al doilea capitol am discutat cele două supra-teme prezente în poeziile lui Adrian Păunescu și anume politica și iubirea. În ceea ce privește politica, am amintit doar volumele ce cuprind această temă, iar în ceea ce privește iubirea, avem mai multe subcapitole, tema fiind tratată în diferitele sale ipostaze: iubirea de cuplu (în mai multe imagini ale acesteia: iubirea neîmplinită, iubirea imposibilă, iubirea împlinită, despărțirea și dorul, revederea sau în așteptarea revederii), iubirea părintească și iubirea față de părinți, iubirea pentru țară, iubirea față de Dumnezeu, iubirea de limbă și iubirea pentru prieteni. Cel de-al treilea capitol este cel practic, în care am aplicat poetica elementelor primordiale în lirica de dragoste a lui Adrian Păunescu. Am discutat simbolurile prezente în aceste poezii, am făcut analize stilistice detaliate ale unor poeme emblematice și am realizat numeroase scheme ale câmpurilor semantice prezente în opera analizată. În cele din urmă am anexat tabele cu semnele poetice adiacente găsite în poeziile de dragoste ale autorului studiat.

Elementele de noutate pe care le-am descoperit prin realizarea acestei lucrări sunt, în primul rând, prin abordarea acestui autor, care a fost evitată de majoritatea criticilor, dar și de studenți, fiind un autor mai mult sau mai puțin controversat. În al doilea rând, poetica elementelor este o tehnică relativ nouă, ce se folosește de relativ puțin timp, dar nu a fost folosită niciodată în analiza poemelor păunesciene. Iar în al treilea rând, etapizarea creației păunesciene există în critica literară doar vag conturată, fără prea multe argumente.

Scopurile acestei cercetări au fost: în primul rând, încercarea de a schimba viziunea asupra calității operei lui Adrian Păunescu, apoi dezvoltarea metodei de analiză pe baza elementelor primordiale și mai ales apropierea cititorilor de opera acestuia prin facilitarea înțelegerii poeziilor. Ne-am propus să provocăm cititorul să îl desprindă pe Adrian Păunescu pentru un moment din contextul istorico-politic din cauza căruia opera sa a fost „pătată”, și să privească lirica sa de dragoste ca pe un tezaur al limbii și literaturii române. De asemenea, prin analiza bazată pe poetica elementelor, încercăm o abordare modernă a poeziei românești, care poate duce la rezultate neașteptate. Și nu în ultimul rând, înțelegerea mai facilă a poeziilor sale datorită „disecării” critice ar trebui să facă lectura mai accesibilă oricui.

De ce Adrian Păunescu? Adrian Păunescu a fost un scriitor neomodernist ce s-a afirmat în perioada ceaușistă a României, continuându-și

creația și după stingerea acestui regim. Făcându-se cunoscut mulțumită textelor sale care au fost puse pe note de diverși artiști, Adrian Păunescu a câștigat inimile multor tineri în perioada anilor '60 – '80, dar și mult după această perioadă de glorie. Melodiile compuse pe versurile sale sunt numeroase și sensibile, fapt pentru care Cenaclul *Flacăra* a avut atâția fani și, mai ales, atâția membri. Prin aceste melodii autorul nu doar că și-a făcut cea mai bună reclamă, dar a și ajuns la inimile receptorilor. Așa cum nota Daniela Caraman-Fotea în *Dicționar rock, pop, folk*:

Cenaclul (Flacăra) este creuzetul în care s-a definit mișcarea folk din România. (Caraman-Fotea 1999)

Printr-un lexic modest, cu o structură simplă, abordând teme de interes general, autorul reușește să pună în versuri experiențe de viață veritabile și autentice. Adrian Păunescu nu a creat doar poezie. Pe lângă numeroasele volume de versuri, autorul a mai pus pe hârtie proză fantastică *Cărțile poștale ale morții* (1970), literatură pentru copii *Aventurile extraordinare ale lui Hap și Pap* (1970), interviuri *Sub semnul întrebării* (1971), publicistică: *Lumea ca altă lume* (1973), jurnal-reportaj *De la Bârca la Viena și înapoi* (1981), proze scurte *Măștile însângerate* (2001), studii critice *Poezia patriotică în luptă cu homunculii* (2009), *Generația '60. Nichita Stănescu. Marin Sorescu. Ioan Alexandru* – teză de doctorat (2007) și un roman *Vinovat de iubire* (2010). Activitatea sa literară și socială a fost apreciată la nivel înalt, astfel încât a fost decorat în anul 2003 de către președintele Ion Iliescu cu *Ordinul național Steaua României*, în grad de Cavaler, iar în 2010 i s-a acordat *Meritul academic* pentru susținerea proiectelor Academiei Române.

De ce lirica de dragoste? Pentru că, așa cum nota Noemi Bomher în lucrarea *13 pași spre bucuria lecturii*:

temă, motiv, supra-temă - oricum i s-ar spune - iubirea este omniprezența care, cu sau fără voie, instaurează necesități. (Bomher 2002)

Pe lângă faptul că regăsim în versurile lui Adrian Păunescu diferitele instanțe ale iubirii: supra-temă, temă, lait-motiv, motiv, imagine, întâlnim de asemenea diverse ipostaze ale acesteia: iubirea neîmplinită vs. cea împlinită, iubirea interzisă, iubirea față de Dumnezeu, iubirea părintească, iubirea pentru patrie și limba maternă, iubirea față de natură, față de prieteni etc. Aceste prezențe fac tema noastră de discuție să se formeze în jurul unui nucleu complex din imaginile Erosului. Un alt motiv pentru care am ales tema dragostei este generalitatea pe care această temă o are, nu doar la nivelul literaturii, ci în general, în viața de zi cu zi. Dragostea este un sentiment întâlnit de orice om și în orice împrejurare. Începem să ne manifestăm acest afect încă din primele clipe de viață, în legătură cu părinții noștri, pentru ca mai apoi să îl dedicăm persoanei alese și copiilor făcuți împreună, dar în tot acest timp, tot dragoste manifestăm și pentru țară, pentru natură, pentru prieteni sau pentru un anumit domeniu. Altfel spus, cu sau fără voia noastră, cu toții cunoaștem

acest sentiment și suntem înconjurați de el pretutindeni. Tocmai această generalitate ar trebui să facă din cuvântul „dragoste” un termen foarte ușor de explicat, dar posteritatea ne demonstrează că nu e tocmai așa. De la filosofii antici și până la copiii din zilele noastre, fiecare are o definiție diferită, proprie, pentru acest termen, fie, adeseori, omul recunoaște că nu poate să îl explice în cuvinte. Iată că, ușurința aparentă cu care poate fi tratat acest subiect se năruie încă de la început, din încercarea de a defini subiectul. Deci, motivul pentru care am ales această temă de cercetare nu a implicat facilitatea subiectului, ci particularitățile acestuia și mai ales diversitatea în care elemente definatorii își fac apariția în textele lui Adrian Păunescu.

De ce studiu stilistic? Stilistica, așa cum ne dezvăluie însuși denumirea, cercetează stilul. Pentru ca un scriitor să aibă un stil, trebuie să aibă o operă destul de vastă și destul de bună, din toate punctele de vedere. Astfel, determinarea unui stil al operei lui Adrian Păunescu nu ar trebui să implice un grad ridicat de dificultate. Mai jos vom aborda exclusiv stilul său poetic în poezia de dragoste, făcând astfel abstracție de proza lui Adrian Păunescu, dar și de poezia sa realist-socialistă, cu teme politice, dar fără a le ignora. Stilistica actuală ne propune două direcții de analiză, una tradițională, folosită în critica literară încă de la începuturile acesteia, și una modernă, care abia își pune bazele. Metoda folosită de noi în dezvoltarea subiectului este cea modernă, bazându-ne pe cercetările anterioare în acest domeniu și sperând la a le dezvolta. Este vorba despre așa-numita poetică a elementelor, care presupune analiza textelor literare poetice în funcție de elementele primordiale (foc, apă, aer, pământ) și de instanțele acestora regăsite în cadrul textelor studiate. Conotațiile pe care le implică fiecare dintre aceste patru elemente se diversifică de la poem la poem și de la instanță la instanță, prin multitudinea de termeni din câmpul semantic aferent, dar și prin diferitele sugestii pe care aceste simboluri le poartă. Urmărind opera lui Adrian Păunescu în sens diacronic, am regăsit aceste patru elemente primordiale încă de la volumul de debut, *Ultrasentimente* (1965) și până la cel mai recent publicat volum, *Ultima noapte pe Atlantida. Poezii vechi și noi* (2010).

Un autor a șazeci de volume publicate antum, dintre care cincizeci de poezie și zece de proză (așa cum am menționat: proză fantastică, interviuri, publicistică, literatură pentru copii, jurnal, studii critice și roman) nu poate fi trecut cu vederea la făptuirea oricărei ierarhii în istoria literaturii române. Dacă nu i se recunoaște îndeajuns meritul calitativ, cel puțin cel cantitativ trebuie amintit, deoarece Adrian Păunescu a avut un aport important la tezaurul literaturii românești din perioada comunistă. De altfel, faptul că a influențat la rândul său o seamă de scriitori ce i-au urmat pașii, îi afirmă puterea de creație. Bineînțeles, ceea ce cataloghează adeseori un scriitor este tocmai critica literară, de aceea, pentru a afirma implicațiile pe care poezia păunesciană le-a creat în întregul poeziei românești am apelat la părerile avizate ale exegeților contemporani cu autorul. De exemplu, Marin Sorescu nota:

E tentant, e crocant chiar, să scrii despre Adrian Păunescu. Omul e o adevărată mină de energie; iar poetul stă pe un vulcan în continuă erupție, e aruncat în slavă și absorbit în visceralele de foc. (Sorescu 1985: 78).

Energia despre care ne vorbește Marin Sorescu nu este nicicum o energie fizică, materială și palpabilă, ci una morală, spirituală, care îl face pe omul Adrian Păunescu să își pună pe hârtie, de cele mai multe ori în versuri, toate neajunsurile și toate trăirile. De asemenea, ceea ce subliniază subtil printr-o metaforă Marin Sorescu este faptul că critica literară poate ridica în slăvi sau coborî la rang inferior orice poet. Un alt critic ce și-a afirmat părerea, de data aceasta despre caracteristicile poeziei lui Adrian Păunescu, este Eugen Negrici:

dezarticulațiile, acumularea excesivă de determinări și grupuri sintactice, ignorarea legilor eufoniei, radicalizarea accelerată a poemelor prin abandonarea oricăror subtilități, adică tot ceea ce trădează neputința de a supune materia și a supraveghea cuvântul (...) totala absență a spaimei de a cădea în proză, sau de a părea desuet retoric, neocolirea nici unei frivolități, a nici unei plăceri momentane de asociere fonică sau lexicală, căderea senină în toate cursele limbajului, ticurile și gafele de tot soiul pe care le ducea cu el, în rostogolirea de materii și cuvinte, acest torent, au provocat crisparea unei mari părți a criticii și a cititorului obișnuit să citească texte scrise cu simțurile cenzurate, cu teama de a nu ceda tentațiilor sincerității și ale afectului. (Negrici 1977: 209)

El schițează o arhitectură a poeziei păunesciene și susține ideea că tocmai această arhitectură a făcut ca opera lui să fie percepută eronat de către critică. Curajul cu care Adrian Păunescu vine în poezia românească de la vremea aceea a făcut ca receptarea ei să creeze dificultăți, nu prin gravitate și limbaj codificat, ci prin elemente nespecifice vremii. Adevărul este că lumea se teme de sinceritate, iar poezia lui este, prin definiție, sinceră. Eugen Simion este și el interesat de ceea ce Adrian Păunescu compunea. Exegetul scria așa:

Adrian Păunescu e o expresie tipică a ceea ce aș numi spiritul macedonskian al literaturii actuale: spirit al contrastelor, unire de sublim și grotesc, de tragedie și farsă, armonie de elemente ce, altfel, în lumea comună se resping ca apa și focul. (Simion 2002: 222)

Prin acest citat se relevă influența scriitorilor anteriori asupra operei lui Adrian Păunescu, mai exact este vorba despre Alexandru Macedonski, dar poetul a fost influențat și de Tudor Arghezi, Mihai Eminescu, George Bacovia și chiar Shakespeare. De asemenea, se afirmă preferința autorului pentru contraste: sublim-grotesc, tragedie-farsă; am putea adăuga antagonia dintre viață și moarte, cea dintre tristețe și veselie, și altele. O lume a contrastelor situată între cele patru elemente primordiale, două amintite și de Eugen Simion: *apa* și *focul*, și celelalte două: *pământul* și *aerul*.

Interpretarea creației păunesciene prin intermediul câmpurilor semantice în care se integrează semnele poetice trebuie înțeleasă ca o cale de a schimba perspectiva asupra acesteia și de a facilita înțelegerea propriu-zisă a poemelor. Complexitatea acestor câmpuri semantice și numărul important de apariții ale cuvintelor adiacente demonstrează în primul rând faptul că aceasta este modalitatea ideală de interpretare a poeziei păunesciene. Lirica de dragoste

nu se poate crea altfel decât în strânsă legătură cu materiile primordiale, originare, căci în sine iubirea este un sentiment primordial. Dragostea, acest motor al lumii, se poate manifesta în felurite moduri. Sau, după cum nota profesorul Constantin Dram:

Iubirea (Erosul) este stăpânul lumii: el împinge, dirijează, reglează și temperează pe oricine. Toate celelalte legături se reduc la acestea, precum se vede la regnul animal, unde nici o femelă și nici un mascul nu admit nicicum rivali, uitând să bea și să mănânce, neglijând până și viața însăși. (Dram 2009: 69)

Eul liric păunescian surprinde aceste momente de manifestare cu o sinceritate caracteristică și le transpune în cuvinte fără a pierde niciun detaliu. De altfel, cum pe niciun poet nu îl caracterizează neapărat sentimentul veseliei, suferința ocupă un loc important în poezia lui Adrian Păunescu, fie că provine din imposibilitatea producerii poveștii de dragoste sau din respingerea persoanei iubite, tristețea este descrisă adesea prin versuri de o putere originală și grandioasă. Cele patru elemente primordiale creează adesea contextul, favorabil sau nu, relației de dragoste, dar se pot regăsi și în metamorfoza măștilor lirice implicate în aceasta, adică eul liric și femeia iubită. Astfel, contopirea cu universul are loc doar cu ajutorul acestor materii originare. Un poem în care cele patru elemente se regăsesc în simbioză este, de exemplu *Sentimentul lunii* din volumul *Ultrasentimente* (Păunescu 2011: 44). Compus din șase catene și o sextină, cu rimă încrucișată, ritm anapest și măsura versurilor de unsprezece silabe, variabilă, poemul abordează tema despărțirii, a distanțării dintre doi iubiți. În această poezie apar termeni din câmpurile semantice ale tuturor celor patru elemente primordiale: *aer*, *pământ*, *apă*, *foc*. Din sfera *aerului* avem semnul lingvistic „*lună*” care apare de nouă ori de-a lungul celor treizeci de versuri. Din câmpul semantic al elementului *pământ* apar următoarele cuvinte: „*pomi*”, „*șosea*”, „*dealul*”, „*drumul*” și „*foi*” folosit ca sinonim pentru *frunze*. De asemenea, avem un termen care se potrivește atât *pământului*, cât și *apei* și anume „*podurile*”, obiect ce face legătura dintre cele două materii originare. În sfera *apei* regăsim „*valurile*”, care sugerează o apă stătătoare, mare sau ocean. În cele din urmă, din câmpul semantic al *focului* observăm patru instanțe: „*arde*” – „*arzând*”, „*lumină*” și „*soarele*”. Cu douăzeci și una de ocurențe ale cuvintelor ce induc cele patru elemente primordiale, poezia stă drept dovadă pentru felul în care aceasta trebuie interpretată.

Însuși Adrian Păunescu are o părere bine fondată asupra propriei poezii de dragoste. De o modestie rară și cu un regret vădit, el scria:

Recitindu-mă cu ochi reci,
Abia acum îmi dau seama
Că din toată poezia mea de dragoste
Nu reiese decât eșecul.
Am iubit și iubesc.
Voi iubi
Până la capătul puterilor
Și probabil această impresie
De neîmplinire
Va rămâne mereu

Ca un semn heraldic
Și ca un stigmat.
Eșecul, eșecul va domina
Poezia mea de dragoste,
Dar poate e momentul să spun
Că această senzație de sfârșeală,
Această abureală de foc terminat,
Această permanentă stare de nerealizare,
Ar fi nu numai o alintare a mea,
O bărbătească umilință

În fața femeii,
O bine regizată scădere
A meritelor mele
În beneficiul femeii iubite,
Ci și singura rațiune de-a fi
A poeziei de dragoste.
Cum ar veni
Un text literar îmbelșugat,
O strigătură de tinichea,
O pasiune voioasă,
Un amor la trompetă,
Un hai să râdem băieți,
O bătaie cu pumnii în piept: «intră»?
Cum ar veni,
Cum ar arăta,
Veselia în iubire
Și ei doi
Și noi doi
Și voi doi
Ca proaspăt țesălate cupluri de viței
Trecând de către jgheaburi
Către iesle?

Dacă și fiarele pădurii
Au durerea lor când iubesc,
Dacă și animalele domestice
N-au învățat să rădă
În legătură cu iubirea,
De ce m-aș teme eu,
Reparcurgându-mi poezia de dragoste
Că semnul înfrângerii
Poate lăsa loc
La comentarii și la umilință?

Așadar, încă o dată
Eșuez cu bucurie,
Cu roată răspunderea,
Cu toată forța,
Eșuez.
Și ce altceva din
Tot ce fac
Să-mi dea garanția
Că nimic nu e pierdut
Decât eșecul?

Voi mai iubi.

(Păunescu 1986: *Dulcele eșec*)

Eșecul acesta atât de pomenit în poemul citat se referă atât la un eșec al scrierii, cât și la unul al iubirii, dar tot autorul spune că veselia în iubire nu ar avea un așa de mare impact, nu ar fi la fel de sinceră, deci eșecul creează frumosul. Totuși, în versul final se întrezărește speranța: „*Voi mai iubi*”, ceea ce afirmă că indiferent de rezultate, chiar dacă în sfârșit se va ajunge tot la eșec, merită toată osteneala pentru simplul sentiment al iubirii. Cu alte cuvinte, dragostea de a fi îndrăgostit, sentimentul plăcut că iubești, este superior indiferent de finalitate.

BIBLIOGRAFIE

- Bomher 2002: Noemi Bomher, *13 pași spre bucuria lecturii*, Iași, Editura Universitas.
Caraman-Fotea, Nicolau 1999: Daniela Caraman-Fotea și Cristian Nicolau, *Dicționar rock, pop, folk*, București, Editura Humanitas.
Dram 2009: Constantin Dram, *Ordinea iubirii de la Banchetul la Robinson Crusoe*, Iași, Editura Universitas XXI.
Gavril-Ursache 2016: Alma-Ioana Gavril-Ursache, *Adrian Păunescu – lirica de dragoste. Studiu stilistic*, lucrare de licență, coordonator științific: conf. univ. dr. Ioan Milică, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”.
Negrici 1977: Eugen Negrici, *Expresivitatea involuntară*, București, Editura Cartea Românească.
Păunescu 1986: Adrian Păunescu, *Manifest pentru mileniul trei*, vol. 2, București, Editura Eminescu.
Simion 2002: Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. 3, Chișinău, Editura Biblioteca Școlarăului.
Solomon 2008: Lăcrămioara Solomon, *Poetica elementelor în lirica lui Lucian Blaga*, Iași, Editura Institutul European.
Sorescu 1985: Marin Sorescu, *Ușor cu pianul pe scări*, București, Editura Cartea Românească.

